

МОДЕЛЬ СІЛЬСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ПРОФЕСІЙНЕ БАЧЕННЯ

ДВА роки тому на засіданні Ради директорів ЦБС Миколаївської області в Братському районі під час обговорення проблем діяльності бібліотек на селі виникла ідея проведення Форуму сільських бібліотекарів. Визнання необхідності організації такого авторитетного заходу свідчить про те, що кожен із нас не байдужий до питань розвитку культури та духовності в українських селах, до того, на яких цінностях буде виховуватися там молоде покоління, які матиме моральні та інтелектуальні засади.

Дійсно, дуже серйозною проблемою в суспільстві є те, що місто і село розвиваються по-різному. Якщо в містах відчутні зміни соціального, економічного характеру, то в сільській місцевості вони відбуваються набагато повільніше. У мешканців міста та села немає сьогодні рівних можливостей у доступі до інформаційних джерел, комп'ютерних технологій, освітнянських, професійних програм, правових ресурсів. Особливо це впливає на ті верстви населення, які потребують окремої уваги громади, – дітей, молодь, соціально незахищені категорії, людей із фізичними обмеженнями тощо.

Сільська бібліотека здатна вирішити ці проблеми. Вона є територією духовності та знань, першим помічником в освіті, професійному становленні, організації дозвілля населення. Бібліотека більше ніж інші заклади наближена до місцевої громади, є доступною та безкоштовною установою. Але на сьогодні стан бібліотеки на селі є дуже вразливим та залежним від правових, соціальних, економічних чинників.

Нещодавно книгозбірні Миколаївської області брали участь у серйозному всеукраїнському дослідженні «Публічні бібліотеки як місце доступу громадян до інформаційних технологій та Інтернету», проведеному на замовлення Міжнародної ради з досліджень і обмінів (IREX) у рамках програми «Глобальні бібліотеки», яку фінансує фонд Білла та Мелінди Гейтсів. Збиралися докладні відомості про всі без винятку бібліотечні заклади. Ці дані дозволили створити узагальнений образ сучасної сільської бібліотеки нашого регіону, який виглядає так: сільська бібліотека переважно знаходиться в орендованому, пристосованому приміщенні, а якщо і має власне, то воно не опалюється, відсутній телефонний зв'язок, є проблеми з електропостачанням та іншими комунальними послугами. В середньому одна сільська бібліотека обслуговує більше 500 читачів на рік (серед яких 65% – дорослі користувачі, 23% – діти, 12% – юнацтво та молодь), має у фонді близько 9 тис. книг, більшість з котрих морально застаріла, може дозволити собі передплатити лише декілька газет. Інтер'єр книгозбірні досить скромний, зі старими меблями та обладнанням. Бібліотекар переважно має середню спеціальну освіту та стаж роботи понад 10 років. У середньому на 1 сільську бібліотеку-філію з державних коштів на поповнення фондів виділяється менше 300 грн. на рік.

Матеріали названого дослідження та державна статистична звітність акцентують увагу на тому, що 43% бібліо-

тек області потребують капітального або поточного ремонту, 57% – не опалюються, переважна більшість сільських філій не телефонізована, тільки у 5 сільських книгозбірнях є комп'ютерна техніка, половина фахівців працює за скороченим графіком, бібліотекарі соціально не захищені, вони не мають можливості підвищувати свою кваліфікацію на курсах, тренінгах, навіть обласного рівня.

Але, звичайно ж, є бібліотеки, які, попри всі матеріальні труднощі, розвиваються і є показовими. Це залежить від професіоналізму бібліотечних працівників, їхнього творчого «вогника», здатності «вкласти душу» в улюблену справу, підтримки соціальних партнерів тощо. Приклади такого успішного розвитку серед бібліотек Миколаївщини були яскраво представлені на конкурсі професійної майстерності «Сільська бібліотека: сучасний погляд». Це бібліотеки-філії: Євгенівська Снігурівської районної ЦБС, Дорошівська Вознесенської, Інгульська Баштанської, Кам'янська Новобузької, Кир'яківська Миколаївської, Новокостянтинівська Братської, Парутинська Очаківської районних ЦБС та ін.

Сьогодні ми ставимо перед собою амбітне завдання – побудувати бібліотеку майбутнього – сучасну, привабливу, комфортну, автоматизовану. Попередньо ОУНБ ім. О. Гмирьова та районними ЦБС було багато зроблено. Вивчено досвід кращих сільських бібліотек України, Росії, інших країн. Проведено комплексне наукове дослідження «Організація роботи сільської бібліотеки», що тривало 3 роки. У 2006 р. проблеми сільських бібліотек обговорювалися на засіданні Ради директорів, де вперше було запропоновано створити «Модель сільської бібліотеки Миколаївської області». За останній час у регіоні було створено потужну правову базу, прийнято нормативно-правові документи місцевого рівня щодо розвитку бібліотек. До того ж сільські бібліотеки нашої області вже неодноразово перемагали в конкурсах проектів, отримували гранти, на базі сільських книгозбірень проводилися виїзні засідання міжнародних та всеукраїнських конференцій, досвід цих закладів висвітлювався на сторінках професійних журналів.

Трансформація бібліотек – це одна із складових глибоких перетворень на селі в цілому, тому що бібліотека, її робота тісно пов'язані із загальною соціокультурною ситуацією, діяльністю інших партнерських організацій, із процесами автоматизації, доступу до світових ресурсів інформації через Інтернет. Отже, перетворення бібліотеки означає початок змін і в соціальній, культурній, освітній сфері села, підвищення рівня життя селян, який напряму залежить від рівня поінформованості населення.

Починати трансформацію бібліотек необхідно вже сьогодні, день за днем піднімаючись сходинками вдосконалення. Людям у невеликих населених пунктах щодня бракує інформації з професійних, освітніх, правових, соціальних

Н. Богза

питань, що впливає на їхнє фахове та особисте життя. «Модель сільської бібліотеки», розроблена фахівцями обласної бібліотеки і представлена учасникам I Форуму сільських бібліотекарів «Сільська бібліотека: стратегія поступу в майбутнє», що відбувся в червні цього року у м. Миколаєві, в цьому сенсі стане своєрідним дороговказом, котрий визначить напрями нашого руху. Цей документ на найближчі 3 роки буде незамінним помічником. Але в той же час «Модель» не є сталим документом. Це тільки професійні рекомендації, які можна змінювати та удосконалювати.

Зупинимося на основних складових «Моделі сільської бібліотеки».

По-перше, це форма існування самої бібліотеки, система обслуговування користувачів, яку самостійно обирають місцева громада, читачі бібліотеки разом із її керівником. Бібліотека може працювати як:

- муніципальний інформаційний центр;
- центр правової інформації;
- довідкова бібліотека;
- центр доступу до Інтернету;
- центр підтримки системної освіти або самоосвіти;
- центр комп'ютерної грамотності;
- центр міжособистісного спілкування;
- центр дозвілля;
- центр відродження та зберігання народної культури;
- центр підтримки незахищених верств населення;
- центр підтримки сім'ї тощо.

Можна обрати для своєї бібліотеки будь-яку з цих позицій або визначити свою.

Сьогодні основною для бібліотеки є не тільки видача книг, а робота з населенням – соціальна діяльність, надання консультацій, інформаційна допомога.

Другою важливою складовою "Моделі сільської бібліотеки" є її доступне розміщення. Бібліотечне обслуговування є обов'язковим у кожному селі та передбачається постановою Кабінету Міністрів України № 510 від 30 травня 1997 р. «Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні». В нашому регіоні постійно постає питання оптимізації мережі бібліотек, але чомусь цей процес асоціюється із закриттям закладів. Це невірна позиція. Насправді оптимізація означає вибір найбільш вдалого варіанта бібліотечного обслуговування – такого, котрий би якнайбільше задовольняв потреби населення, адже мешканці села не винні, що в ньому проживає, наприклад, 100 осіб. Вони також потребують інформації та доступу до знань.

Що значить «доступність бібліотеки»? Це зручне місцезнаходження, форма роботи бібліотеки (або вона працює стаціонарно, або як бібліотечний пункт у певний час, або

як мобільна бібліотека – бібліобус). Також це санітарно-гігієнічні норми (опалення взимку, наявність світла, «зручностей»). Не менш важливими є привабливий інтер'єр, додаткові іміджеві послуги (реклама бібліотеки, автомобільна стоянка біля входу, упорядковані навколишня територія, місця для дитячих ігор тощо). Режим роботи бібліотеки мусить бути зручним для мешканців села і не співпадати з робочим часом більшості населення (звертаю особливу увагу на цей пункт, оскільки значна частина сільських бібліотек області працює з восьмої до сінадцяті години, а деякі – тільки до дванадцяті). Тобто бібліотека – це заклад публічний, соціальний, що має організувати свою роботу у повній відповідності з вимогами жителів того села, де він знаходиться.

Третьою складовою моделі є ресурсна база. Це ті бібліотечні фонди та інформаційні джерела, з якими працюють бібліотекарі та читачі. Фонд сучасної бібліотеки повинен

включати видання на різних носіях: книги, періодику, аудіо-, відео-, електронні документи, ресурси Інтернету, «звуківі книги» та ін. Міжнародні бібліотечні стандарти передбачають, що кожного року до бібліотек повинні надходити нові видання з розрахунку не менше 5 примірників на одного жителя населеного пункту, журнали та газети передплачуватися у такій кількості: не менше двох загальнодержавних щоденних газет та одного загальнодержавного тижневика, регіональна періодика, галузеві видання гуманітарного, освітнього,

дозвілєвого характеру (на вибір бібліотеки).

У цілому у фонді сільської бібліотеки мусять бути документи останніх 5–10 років видання, за винятком художньої та краєзнавчої літератури, яка може зберігатися за більш тривалий період.

Четверта складова – матеріальна база. Перше, з чого необхідно починати розвиток бібліотек, – це проведення капітальних та поточних ремонтів. Облаштування приміщень бібліотечних закладів потребує нових підходів, що включають: сучасний дизайн, місця для індивідуальної та колективної роботи, ігрові зони для дітей, комфортні умови для спілкування і відпочинку. Якщо підійти творчо, то кожну бібліотеку, навіть найменшу, можна зробити неповторною, яскравою, затишною і зручною для мешканців села. Необхідно також пам'ятати про облаштування інтер'єрів для людей з фізичними обмеженнями. Це дуже важливо, оскільки у всіх є рівні права на отримання інформації та кожен повинен мати можливість скористатися бібліотекою.

Оснащення телефонним зв'язком, аудіо- та відео-, копіювально-розмножувальною технікою, знаряддям для ігрової діяльності дітей допоможе розширити перелік послуг для відвідувачів, організувати їхню повноцінну роботу та проведення дозвілля в стінах бібліотеки.

Учасники Форуму біля виставки фоторобіт конкурсу на кращу сільську бібліотеку Миколаївщини

Сподіваємося, що завдяки участі в проєкті фонду Білла та Мелінди Гейтсів «Глобальні бібліотеки», через декілька років у сільських бібліотеках будуть автоматизовані робочі місця для читачів з доступом до Інтернету. Цей проєкт був підтриманий нашою державою на найвищому рівні. Міністерством культури і туризму України у регіони направлено лист від 18 березня 2008 р. про проведення комплексного вивчення готовності бібліотек України до впровадження сучасних інформаційних технологій. Всі сільські бібліотеки-філії Миколаївської області взяли участь у цьому моніторингу, дані було узагальнено та надіслано керівникам проєкту. Після цього доведеться готувати конкурсний проєкт для автоматизації сільських бібліотек кожного району, плануючи не тільки видатки від благодійного фонду, але і свій внесок, оскільки фінансування відбуватиметься на рівних умовах – 50 на 50.

П'ята складова частина "Моделі сільської бібліотеки" – це персонал. Зміни в бібліотеках ставлять нові вимоги й до їхніх працівників. Сьогодні недостатньо володіти фаховими знаннями та вміннями, необхідно професійно вдосконалюватися, навчатися протягом життя. Головне – працювати творчо, відкрито, по-новому. Бібліотекар – головна рушійна сила всіх змін, і почати перетворення він повинен із себе, свого бачення нової, моделі бібліотеки, бажання її змінити на краще, а потім – запалити цією творчою іскрою всіх навколо – владу, спонсорів, читачів бібліотеки та мешканців села.

На сьогодні 50% сільських бібліотекарів Миколаївщини мають середню спеціальну освіту, тільки 10% – вищу бібліотечну, 35 працівників навчаються у ВНЗ культури. Директорам районних ЦБС необхідно зробити більший акцент, поперше, на професійній освіті сільських бібліотекарів, сучасній підготовці із врахуванням вимог суспільства та, по-друге, на безперервному підвищенні кваліфікації бібліотекарів.

Окрема місія у навчанні персоналу, підготовці його до змін, що відбуватимуться, покладається на обласні та районні бібліотеки – методичні центри. Стратегія безперервної освіти сільських бібліотекарів, над якою працює ОУНБ ім. О. Гмирьова, включатиме обласні семінари, виїзні заходи на базі кращих сільських бібліотек області, майстер-класи із залученням найавторитетніших фахівців, у тому числі з Національної парламентської бібліотеки України, а також тренінги щодо використання комп'ютерних технологій, впровадження інноваційного досвіду. Необхідно також провести паспортизацію бібліотек області, оновити та постійно корегувати їхню базу даних.

Передбачається розробка методичних матеріалів, котрі будуть присвячені кращому досвіду сільських бібліотек України та світу, надаватимуть практичні рекомендації щодо його впровадження. Необхідно охопити методичним

впливом якнайбільше сільських книгозбірень, виїжджати на місця з конкретною практичною допомогою, що потребує більших видатків на відрядження в обласних та районних бібліотеках.

Не менш важливою є шоста складова моделі – зв'язки бібліотеки із громадськістю. Бібліотека – це частина інфраструктури села, і громада повинна брати участь в її житті. Місцеві жителі здатні забезпечити допомогу бібліотеці у вирішенні багатьох проблем: залученні коштів на комплектування, при переведенні в інші приміщення, реалізації нагальних завдань. Громада завжди підтримає і заступиться за бібліотеку, яка відображає її інтереси та задовольняє її запити – авторитетну, корисну, з творчим працівником.

Необхідно ввести у практику сільських бібліотек зві-

тування про свою роботу перед місцевими жителями та владою (цю діяльність добре налагоджено у Снігурівській РЦБС), залучати волонтерів, активістів із числа місцевого населення, створювати товариства друзів бібліотеки або опікунські ради, більш яскраво і впевнено представляти інформацію про свої послуги на сторінках місцевих газет, по телебаченню, через рекламні матеріали.

Бібліотека повинна узгоджувати свою діяльність з громадою; аналізуючи свою роботу, постійно вносити зміни до послуг і форм обслуговування відповідно до потреб

місцевого населення. Також залучати до процесу створення нового образу бібліотеки владні структури, спонсорів, меценатів, активних користувачів.

Питання необхідності перетворень у бібліотечних закладах на селі не тільки обговорюється в регіонах, а й виноситься на державний рівень. Колегія Міністерства культури і туризму України розглядала питання «Про моделі бібліотечного обслуговування населення у сільській місцевості з урахуванням сучасної економічної та соціокультурної ситуації». Членами колегії було вирішено провести наукове дослідження стану бібліотек у сільській місцевості (минулого року наша область брала в ньому участь), вивчити можливість розроблення у 2008 р. державної та регіональних програм «Сільська бібліотека».

Тільки об'єднання зусиль держави, органів місцевого самоврядування, територіальних громад, спонсорських організацій та працівників бібліотечних закладів зробить можливим створення нової бібліотеки, яка відповідає міжнародному модельному стандарту діяльності.

За підсумками роботи I Форуму сільських бібліотекарів було підготовлено офіційне звернення до голів Миколаївської обласної державної адміністрації, Миколаївської обласної ради, депутатів обласної ради, міських, районних, селищних, сільських рад.

Доповідає директор Миколаївської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гмирьова, заслужений працівник культури України Н. Богза